

Ingo Elbe

## ŠTA JE DRŽAVA?<sup>1</sup>

Šta je zapravo država? Podnaslov predavanja je: marksističke pozicije o državi. Želim da predstavim tri leve pozicije o buržoaskoj državi. Sažeto rečeno: prva pozicija kaže da je buržoaska država *država u kapitalizmu*, druga da je buržoaska država *država kapitalista* i treća pozicija (o kojoj ću najviše pričati) da je buržoaska država *država kapitala*. Naravno, tokom predavanju ću objasniti šta sve ovo znači.

Šta vlada nad nama? Naravno, nad nama vladaju država i kapital. Ali šta je to? To je pitanje koje je za kritičku levicu – ili onu koja sebe smatra radikalno-kritičkom – oduvek bilo relevantno. Pitanje je takođe oduvek bilo relevantno i za tzv. „uži krug“ – marksističku ili socijalističku levicu, za radnički pokret. Jedan od problema za ove radničke pokrete je uvek bilo to što Marks, iako je napisao dosta tekstova u kojima država ima centralno mesto i iako su ovi tekstovi imali bitne teorijske implikacije za razumevanje države, on zapravo nikada nije napisao knjigu o buržoaskoj državi. Nema knjige o državi kao što ima o kapitalu. Usput rečeno, da je Marks i napisao knjigu o državi, to ne bilo toliko značajno za levičarske pokrete. Marks je napisao knjigu o kapitalu, ali do dan danas marksistička levica nije to baš najbolje razumela.

Ovaj nedostatak teorije o državi je problem za radikalni radnički pokret, jer on nužno mora da se pozicionira spram buržoaske države – ako je cilj emancipovano društvo oslobođeno od kapitala. Ova tri modela države su se razvila iz tog problema i svi se nadovezuju na Marksa. Započecu sa prva dva jednostavnija modela koji su bili dominantni u istoriji radničkog pokreta. Kada danas pogledamo kako levica formuliše svoju kritiku države, vidimo da su ova dva modela i dalje veoma uticajna. Želim da citiram dva slučajno izabrana citata. Prvi je divna rečenica iz jednog zbornika: „Samit nepravednosti! Osam vlada određuje sudbinu osam milijardi ljudi!“. Druga rečenica koja se isto tako uklapa u ovaj stari model države potiče od jednog teoretičara Komunističke partije Nemačke: „Nacionalne države su i dalje

<sup>1</sup> Prevod je transkript predavanja *Was ist der Staat?* koje se može naći na linku: [https://www.youtube.com/watch?v=pM3R\\_x79-20&t=3872s](https://www.youtube.com/watch?v=pM3R_x79-20&t=3872s).

protiv-teža kapitalizmu“. Na levisi je danas moguće naći tonu ovakvih kritika. Ona nije nova, već je prisutna u klasičnim pozicijama radničkih pokreta.

Želim sada da malo više teorijski izložim prvu poziciju o državi, koja kaže da je buržoaska država *država u kapitalizmu*. Ovo je pozicija koje je bila dominantna tokom Druge internacionale kao i u socijaldemokratskim strujama nakon Druge internacionale. Država je država *u kapitalizmu* zato što ona nema nikakve veze sa kapitalom. Iz tog razloga ona je samo država *u* kapitalizmu. Kada govorimo o državi ne govorimo o kapitalizmu, već o nečemu drugom. Važne pozicije koje su igrale veliku ulogu u radničkim pokretima su sledeće: naravno, pozicija Ferdinanda Lasala, socijalističkog teoretičara iz 19. veka, a u vreme Druge internacionale je tu Karl Kaucski, kao i drugi. Sažeto rečeno, da bismo razumeli o čemu se ovde radi, citiraću Ferdinanda Lasala: „Svrha države nije naprosto da štiti ličnu slobodu i vlasništvo individue, već zapravo da putem ujedinjenja individua njih dovede u poziciju da postignu nivo egzistencije koji nikada ne bi mogli da postignu kao individue. Svrha države se sastoji u tome da dostigne onu sumu obrazovanja, moći i slobode, koju pojedinci sami ne mogu da dostignu.“

Kratko rečeno, za Lasala je svrha države da proizvodi kulturu i slobodu za mase. Nadovezujući se na Hegela, svrha i suština države sastoji se u tome da bude etička instanca. Država je etička instanca zato što poseduje strukturu koja figurira kao osamostaljena celina iznad partikularnih interesa građanskih privatnih vlasnika. Ova instanca reprezentuje opšte dobro zato što predstavnici države razvijaju *ethos* neutralnosti – to je *ethos* opšteg staleža, kako to kaže Hegel. U prvom redu stoji državna birokratija. Na primer, jedan drugi teoretičar socijaldemokratije s početka 20. veka, Hans Kelzen, smatra da ova birokratija garantuje nezavisnost države naspram neposrednih interesa kapitala i vlasnika roba. Ovaj *ethos* birokratije je bitna tačka, jer iz toga proizilazi da država postoji *u* kapitalizmu, ali ona svakako nije samo *država kapitalista*, dakle ona ne postoji samo u interesu onih koji imaju ekonomsku moć. Naprotiv, država takođe mora da štiti ekonomski slabe od onih koji poseduju ekonomsku moć. Kelzen npr. kaže da je upravo to suština države, naime, da štiti ljude jedne od drugih, od neobuzdane eksploatacije.

Ova pozicija je, u prvom redu kod Lasala, igrala veliku ulogu u 19. veku. Tokom osamdesetih godina 19. veka ova pozicija je potisnuta, što naravno ima uzrok u tome da je socijaldemokratija proglašena ilegalnom

– barem u slučaju samog pokreta. To se onda promenilo nakon Prvog svetskog rata sa revolucijama u Nemačkoj i Austrougarskoj. Nakon rata se pojavljuje veliki broj socijaldemokratskih teoretičara koji već zastupaju ovu poziciju da je država etički instrument za sve. Ona je tu za mase da ih štiti od neobuzdane eksploatacije. Oni su smatrali da nakon 1918. godine – kada su se pojavile koalicione vlade u kojima je socijaldemokratija, dakle radnička socijalistička partija, vladala zajedno sa buržoaskim partijama – nije više moguće govoriti o klasnoj državi. Sada, po njima, postoji narodna republika. To su narodne republike jer su u državi zastupljeni interesi kako radnika i kapitala, tako i sitne buržoazije. Pošto su svi ovi interesi zastupljeni u parlamentu, izgrađen je kompromis. To dakle više nije buržoaska država, već narodna država. Ovo je, na primer, emfatični zaključak teoretičara Oto Bauera.

Ova pozicija je usko vezana sa radikalnim nacionalizmom koji postoji tokom Prvog svetskog rata u socijaldemokratiji. Već kod Ferdinanda Lasala prisutan je ovaj radikalni nacionalizam. On isto govori o narodnoj državi, o ujedinjenoj nemačkoj državi. U skladu sa ovim nacionalizmom, radnici treba da posmatraju državu kao svoju državu, nikako kao državu kapitalista i nešto što ih tlačí. Isti je slučaj u austrijskoj socijaldemokratiji, gde takođe vlada jedan ekstremni nacionalizam. I oni govore o naciji koja ne pripada ni jednoj klasi i koja stoji iznad svih klasa.

Toliko o ovoj prvoj poziciji. To su neke grube crte. Dakle, država je država u kapitalizmu. Razlog za to je da država nije u rukama buržoazije, već postoji birokratija koja poseduje *ethos* neutralnosti i gleda na opšte dobro. Isto tako postoje kompromisi između buržoazije i levih, socijalističkih partija. Ova prva pozicija naravno nije kritička pozicija o državi, jer ona afirmiše državu. Kada kritikuje državu, ova pozicija zapravo kritikuje vladanje partikularnih interesa unutar države. Dakle, kritika ima formu: država je dobra, ako država nešto loše čini za radnike ili ljude uopšte, ako čini štetu masama, onda je to rezultat prodiranja partikularnih ekonomskih interesa koji ne reprezentuju opšte dobro unutar države. I to naravno moramo u svakom slučaju sprečiti, dakle moramo se boriti za vladavinu opštog dobra. Ovo je jedina kritika koja proizilazi iz ove pozicije.

Druga pozicija posmatra državu kao *državu kapitalista*. Ova pozicija je direktno suprotstavljena prvoj. Ako pogledamo tekstove autora prve pozicije, dakle autore iz radničkih pokreta s kraja 19. i s početka 20. veka, a posebno tokom dvadesetih godina 20. veka, onda možemo videti da svi oni argumentuju protiv predstavnika ove druge pozicije. Naravno,

najprominentniji među predstavnicima druge pozicije je Lenjin, koji je u *Državi i revoluciji* opširno razvio tezu da je država *država kapitalista*. Suprotno prvoj poziciji, Lenjin zastupa poziciju koja se kritički odnosi prema državi. Ipak, kada malo bolje pogledamo stvari, ni to nije tako jednoznačno. Ali u najosnovnijim crtama možemo reći da je po Lenjinu država kao takva, dakle buržoaska država, nešto što ima veze sa vlašću, a zadatak komunista je da ukinu vlast nad ljudima, odnosno vladavinu ljudi nad ljudima. Samim time, nije moguće reći da je instanca vlasti *etička* instanca. To je, dakle, principijelna polazna tačka za Lenjina. I to nema toliko veze sa tzv. alternativom – onoga šta dolazi nakon države (komunizam) – već mnogo više sa Lenjinovom analizom sâme buržoaske države. Ova pozicija je isto tako dosta razvijena i kompleksna kao i prva.

Lenjin polazi od teze da je država u jednom društvu neophodna samo onda kada postoji klasna vladavina, dakle vladavina jedne klase nad drugom. Osnova države i potreba da jedna instanca ima moć nad društvom jeste materijalna, ekonomska baza. Ova baza je, naravno, situacija ekonomske eksploatacije. Klasna vladavina je vladavina jedne grupe ljudi nad drugom grupom ljudi. Posledica i svrha ove vladavine jeste da se prisvoji višak vrednosti potlačene grupe, dakle da se ta grupa eksploatiše.

Bitno je ovde navesti da je Lenjinovo shvatanje eksploatacije, isto tako kao i njegov pojam države, univerzalno-istorijskog karaktera. Kada Lenjin govori o državi, on zapravo time želi da obuhvati sve forme političke moći: od grčkog *polisa* do moderne države. Dakle, država je kod Lenjina jedna opšta kategorija. Kao što ćemo kasnije videti, ovo ima više posledica. Jedna neposredna posledica je i to kako Lenjin shvata vlast. Ako definišemo klasnu vladavinu kao vlast jedne grupe ljudi nad drugom grupom ljudi, onda uopšte nismo rekli kako je ta vlast organizovana, jer govorimo o personalnom odnosu među ljudima: dakle, grupa osoba A ima vlast nad grupom osoba B. I to jeste slučaj u istoriji čovečanstva sve do kapitalizma. U kapitalizmu dolazi do jedne promene. Dakle, personalnu vlast određujem kao primenu direktne, neposredovane sile radi prisvajanja viška vrednosti, npr. u ropstvu ili feudalizmu sa kmetovima. Bitna je još jedna tačka: nije u svim pretkapitalističkim društvima vladavina posredovana vlasništvom nad sredstvima za proizvodnju, već putem vlasništva nad sredstvima *moći*. Dakle, vlasništvo nad sredstvima moći je baza eksploatacije u pretkapitalističkim društvima.

Lenjin vlast u kapitalizmu shvata kao vlast jedne klase nad drugom. I još jedna bitna stavka je da je po Lenjinu ova vlast „javna“, dakle vidljiva,

nije prikrivena. Eksploatacija je nešto što eksploatisani svakodnevno osete na koži, ona je evidentna i može se veoma jasno videti. Iz tog razloga ovaj personalni odnos vlasti i eksploatacije ima za neposrednu posledicu to da eksploatisani konstantno protestuju i pružaju otpor. Lenjin govori o ljudskoj istoriji kao o istoriji konstantnog protesta i otpora ekonomski eksploatisane klase. Ovo vodi do toga da eksploatisani u istoriji permanentno dižu oružje protiv vlasti. Dakle, mi možemo da vidimo i prepoznamo eksploataciju i to vodi do toga da se, čim je moguće, naoružavamo i borimo protiv vlasti.

I to je celokupna Lenjinova osnovna izvedba. To znači da on direktno polazi od očigledne klasne suprotnosti i pokušava odatle da razvije državu. Zašto sada država? Država je takoreći instanca garancije stabilnosti, instanca koja ekonomsku eksploataciju (koja i bez nje postoji, makar teorijski) dodatno osigurava. Prema tome, država osigurava ekonomsko-vladajuću klasu eksploatatora od toga da se podređeni – eksploatisani – ne naoružaju samostalno i ne zbače čitavu ovu vladajuću postavu. To znači, država je, kako se Lenjin izražava – i tu se oslanja na Fridriha Engelsa – instrument ekonomsko-vladajuće klase za suzbijanje ekonomski-eksploatisane klase. Putem države, putem ove prinudne instance, dosadašnja ekonomski-vladajuća klasa postaje istovremeno i politički-vladajuća klasa. Dakle ona je pored ekonomske eksploatacije zadobila i drugi instrument moći. Država je instrument koji ekonomski-vladajuća klasa sebi stvara da bi stabilizovala svoju ekonomsku eksploataciju i sprečavala revoluciju. Važna tačka ove Lenjinove argumentacije jeste da je ekonomska eksploatacija očigledna i tumači se kao personalna vladavina, to znači kao direktna vladavina jedne grupe nad nekom drugom grupom ljudi. Ona nije posredovana nekakvim mehanizmima, koje kasnije treba još pobliže imenovati.

Ovakva koncepcija eksploatacije, koja u celosti tendencionalno ima smisla za pretkapitalistička društva (mada je čak i po tom pitanju veoma vulgarna), ova veoma personalizujuća forma ili koncepcija eksploatacije vodi Lenjina ka tome da ekonomsku eksploataciju ili ekonomsku dominaciju u kapitalizmu razumeva izuzetno personalistički. Lenjin govori o moći šačice milijardera nad celim društvom: ovako Lenjin zamišlja, ponešto pojednostavljeno, vladavinu klase. Ovo je tradicija koju nalazimo, na primer, još kod Fridriha Engelsa, jednog od velikih prethodnika kojima se inspiriše Lenjinovo delo *Država i revolucija*. I to zato što sada imamo apstraktni model koji nam govori da država kao prinudna instanca ima funkciju da pored ekonomske eksploatacije održava čitavu vladavinu stabilnom. Ali kako konkretno to funkcioniše? Kako se može reći da je država klasna

država? To funkcionise putem ovog personalističkog Lenjinovog pristupa, koji se, kao što je već pomenuto, nalazi i kod Engelsa, iako je Engels tu mnogo ambivalentniji od Lenjina.

Kod Engelsa to izgleda ovako: država je instrument vladajuće klase, to znači da je ona u rukama ekonomskih eksploatatora. Ali, naravno, postoje i zaposleni u javnom sektoru, dakle birokratija, od koje onda socijaldemokrate prave *ethos* neutralnosti i kažu: da, pa pogledajte državu, ona uopšte nije tako loša, ona hoće najbolje za sve. Ovo državno osoblje je naravno u Lenjinovoj vrlo instrumentalističkoj poziciji problem. Pitamo se: zašto uopšte postoji taj državni aparat? Zašto sâmi kapitalisti to prosto ne odrade svojom policijom u fabrikama i sličnima? Da anticipiramo: ovaj pristup nam neće dati objašnjenje. Ono uopšte i ne može biti dato. Ali se objašnjenje pokušava učiniti verodostojnim putem personalističkog, manipulaciono-teorijskog pojma vladavine.

Već Engels kaže: da, okej, demokratska država naravno izgleda drugačije od grčkog *polis*a i od feudalne države zemljoposjednika ili od apsolutizma. Ali, morate samo pažljivo pogledati. Ako zavirite iza kulisa, vidite da berza kupuje vladu i vidite direktnu korupciju zvaničnika. Ovo su primeri koje navodi Engels. Lenjin donosi još primera. On dodaje: radnici, pogledajte se, kada stupate u štrajk šta ćete prvo osetiti na svojim glavama – policijske pendreke. Dakle, sasvim je jasno da je ovo klasna država. Ako štrajkujete, ako činite nešto protiv kapitalista, doći će policija i umlatiti vas. I onda se još pitate zašto je ovo klasna država. Daljnji argumenti su da su radnici u nekim društvima čak isključeni iz političkog učešća, u Pruskoj čak do 1918. godine – barem sprečeni propisom – ili da radnici u načelu nemaju tako direktan pristup politici. Dakle, veza između klasne dominacije i državnosti postaje verodostojna putem hiljadu niti, kako to kaže Lenjin, kojima je buržoazija povezana sa državom. Iza kulisa ima muljavina, lobiranja. Ako ste čuli kritike na račun države ili državne politike u današnjoj levici, onda ćete prvo naići na ovu vrstu kritike: „To celokupno lobiranje, to je sve netransparentno. To su muljanja iza scene. Tu se pokazuje direktna isprepletenost vlasti i kapitalista“, itd. Ovaj način „objašnjenja“ – da ga nazovem eufemističkim – klasnog karaktera buržoaske države se takođe pojavljuje kasnije u marksističko-lenjinističkoj tradiciji u tzv. teoriji državnog monopolističkog kapitalizma. (Neću sada dalje ulaziti u to.) To je bio važan pristup u Sovjetskom Savezu, u Istočnoj Nemačkoj, u Komunističkoj partiji Nemačke, odnosno u, takoreći, zapadnim partijama marksizma-lenjinizma. Kada pogledate knjige koje se

time bave, naići ćete na novinske isečke, tabele i statistike koje hoće da dokažu da postoji direktna veza između monopolske buržoazije i savezne vlade – kroz korupcijske skandale, afere i šta god. To je takoreći način na koji se pokušava objasniti klasni karakter buržoaske države. Šta se pri tom gubi i šta se u svakom slučaju već kod Lenjinovih univerzalno-istorijskih kategorija drastično gubi jeste specifičnost forme ekonomske eksploatacije, a da ne govorimo o organizaciji moći, dakle onoga što on naziva državom.

Specifičnost forme je relevantna jer je – to zna i Lenjin ili barem sumnja – grčki *polis* nešto sasvim drugačije od feudalne zemljoposedničke države. To jest, način na koji je moć organizovana se veoma razlikuje u svakoj epohi. Isto tako se razlikuje način ekonomske eksploatacije. I ovde već imamo jednu tačku. Istorijski posmatrano, univerzalno-istorijsko razdvajanje ekonomske eksploatacije i organizacije moći tj. države, kao što to čini Lenjin, uopšte ne funkcioniše, jer je ekonomska eksploatacija u kontekstu pretkapitalističkih društava anahronizam. Pre kapitalizma nema ekonomije. Nema ni politike pre kapitalizma. Pre kapitalizma postoji materijalna reprodukcija. Ali ne postoji relativno autonomna, diferencirana sfera ekonomije s jedne strane i politika i država s druge strane. Naprotiv, princip prisvajanja viška proizvoda eksploatisanih je direktna sila. Kao što sam već rekao, sredstva proizvodnje nisu sredstva eksploatacije, nego sredstva sile. Direktna sredstva moći su sredstva eksploatacije u pretkapitalističkim društvima. To se kod ovog razdvajanja koje je izveo Lenjin – gde imamo ekonomsku eksploataciju i onda se tu pridružuje država – već gubi, jer ne postoji takvo razdvajanje. To je jedno. Svaka epoha i region ima specifičnu formu organizacije moći. Naravno Lenjin kaže: dobro, demokratska buržoaska država je već nešto drugačije od ovih pretkapitalističkih sistema – to u principu govori i Engels. U kapitalizmu postoji princip jednakosti i ideja da bi trebalo da postoji jednakost za sve, to se barem proklamuje. Dakle buržoaska, moderna demokratska država pristupa drugačije od feudalnog zemljoposednika. Feudalni vladari nikada ne bi došli na ideju da proklamuju demokratiju i jednakost. Ovo Lenjin negde primećuje i najpre kaže da u buržoaskoj državi svi na prvi pogled deluju jednaki pred zakonom. Ali onda argumentuje i ukazuje na pomeranje značenja: zakon štiti sve na isti način, štiti imovinu kada je neko poseduje od napada mase koja je ne poseduje. Dakle, zakon štiti sve na isti način – to je zahtev buržoaske države. Prvo pomeranje značenja: država štiti *imovinu* – u redu, to još nije precizno definisano, *kada neko nešto poseduje* – to je već pobliza definicija. Očigledno postoje ljudi koji ne poseduju imovinu, koji stoga nisu zaštićeni

od strane države i onda postaje vrlo jasno: država štiti vlasnike od napada mase koja nema vlasništvo. Pod tim Lenjin, naravno, misli vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju.

To znači da je buržoaska država sa svojim obećanjem jednakosti kod Lenjina neprimetno svedena ni na šta drugo do na ono što je bio slučaj i u prethodnim društvima: potpuno otvoreni partikularni oblik vladavine. Ovde se štite samo vlasnici. Širimo ideologiju da su svi zaštićeni i da su jednaki pred zakonom, ali to nije istina. Ako neko ko je marksista to dobro pogleda, videće da su zaštićeni samo vlasnici sredstava za proizvodnju. To je Lenjinova teza, koja ga potom dovodi do teze da sloboda i jednakost, koje se proglašavaju u modernom buržoaskom društvu, nisu ništa drugo nego – i to je važno – predrasuda, obična ideologija koju proklamuju intelektualci koje je kupila buržoazija. Dakle, sloboda i jednakost su predrasude. Kada se pogleda iza puke forme države – koja Lenjina i Engelsa ne interesuje – vidimo sadržaj, a kada pogledamo sadržaj ovih obećanja o slobodi i jednakosti, vidimo голу vladavinu klase. Samo oni na vlasti koji poseduju sredstva proizvodnje su zaštićeni. Dakle, forma države se podrazumeva. To obećanje slobode i jednakosti, demokratski oblik, ustavni oblik – sve se to smatra predrasudom iza koje stoji evidentna klasna dominacija, koja je očigledna i samo se ideološki maskira. To dovodi Lenjina do toga da u jednoj fusnoti kaže: demokratija kao što je socijalizam mora biti prava demokratija. Tu država ne može potpuno izumreti. Na neki način se prvo buržoazija mora zauzdati. Kada ovoliko govorim o demokratiji, naravno, mislim na demokratiju za vladajuću klasu, to što je demokratija uvek značila. Samo, do sada je ona uvek značila slobodu za one koji poseduju robove, a sada je to sloboda bivših robova. Ali ni to nije univerzalna sloboda, nego uvek delimična sloboda: bez prava glasa za buržoaziju, primerice, kao kriterijum. Obe ove pozicije su obrazovale mišljenje radničkog pokreta. Kada slušate nešto o marksističkoj teoriji države onda ćete čuti to i to je uzbudljivo, bar za ljude koji nisu informisani i ne bave se političkim pitanjima.

Dobro, sada hoću još ukratko da se dotaknem treće pozicije, na žalost ponovo sam predugo predstavljao ove dve isprazne pozicije. Treća pozicija naravno nije imala uticaja na praktični pokret, a i kako bi... Ono što treba reći je da ova pozicija pokušava – za razliku od Lenjinove i socijaldemokratske varijante koje sam predstavio – da se direktno nadoveže na kritiku političke ekonomije Marksa. I, naravno, ovo je teško sliti u jednu lepu, britku formulu. Ipak ću pokušati da predstavim sasvim apstraktan okvir ove treće verzije. (Kao što sam rekao, kada ovo čujete, morate stalno



imati na umu da je zaista reč o ekstremno apstraktnom okviru koji sada prikazujem.)

Kako se ovde argumentuje? Hoću da ponudim korake, a zatim da takoreći odgovorim na pitanja koja ova pozicija sebi postavlja, makar u naznakama. Pitanje koje ova pozicija postavlja još je 1924. postavio veoma važan ruski teoretičar Evgenije Pašukanis. Pašukanis je bio teoretičar prava. Kasnije ga je, kao i mnoge druge, ubio Staljin. Pašukanis je u Sovjetskom Savezu uvaženoj instrumentalističkoj poziciji Lenjina, koja državu rado shvata kao nešto u rukama kapitalista, postavio sledeće pitanje, citiram: „Zašto aparat državne prinude nije stvoren kao privatni aparat vladajuće klase? Zašto se on odvajava od potonjeg i zauzima oblik bezličnog, od društva odvojenog aparata javne vlasti?“ Dakle, zašto? Lenjin ne može da objasni zašto policija nije non-stop u fabrici, zašto mora biti sve tako da je prikriveno. Zašto vojska nije vojska buržoazije? Na to Lenjin može samo da odgovori da je to sve prikrivanje, ideologija, predrasuda. Postoji jedan tanak veo, ali sve ostalo je, na kraju krajeva, ništa drugo nego privatni aparat vladajuće klase. I taj specifični oblik autonomije koji ima država – pozivanje na vladavinu prava i jednakost pred zakonom, i na to da ovde prevladavaju apstraktno opšte norme bez obzira na osobu – i čak možda još neki demokratski oblik, sve te strukture moderne buržoaske države Lenjin uopšte ne može da odredi. One su jednostavno izgubljene i tu se prosto kaže manipulacija itd. Na tu se autonomiju, taj univerzalni tip buržoaske države, naravno oslanja socijaldemokratska opcija i kaže: evo, vi instrumentalisti, Lenjin i ekipa, uopšte ne možete da objasnite zašto je sve ovo tako samostalno, zašto država ima toliki stepen opštosti. Mi ćemo vam objasniti, to znači ništa drugo nego *moral. Opšte dobro*. To je to. To je ono šta socijaldemokrate kažu, što sam ukratko izneo. Treća varijanta koncepta države ili izvođenja države, koja se u potpunosti oslanja na Evgenija Pašukanisa, ali je naročito razvijana 1970-ih godina u Zapadnoj Nemačkoj, kaže da obe pozicije potpuno pogrešno shvataju suštinu buržoaske države. Lenjinova pozicija ne može da objasni zašto država ima samostalnost, dakle ovaj specifičan način organizovanja moći, a socijaldemokratska pozicija veruje da – pošto je organizacija moći povezana sa slobodom, jednakošću, vladavinom prava – to zapravo i nije organizacija moći. Država je takoreći tu za dobro svih. I obe pozicije su pogrešne i promašuju suštinu države. Treća pozicija je sebi postavila različita pitanja. Najpre postavlja pitanje: zašto se ovaj poseban oblik organizacije moći razlikuje od prethodnih? Zašto država usvaja ovaj oblik apstraktno opšte vladavine zakona bez obzira na osobu? Zašto je to

jedan relativno nezavisan aparat koji stoji nasuprot buržoaskog društva? I tako dalje. Ovo su takoreći najpreča pitanja na koje treba odgovoriti. A pitanje koje se nastavlja na ova je: zašto ipak država ne zastupa opšte dobro, kako to misli socijaldemokratija, nego je to zaista klasna država i država kapitala. I to država *kapitala*, a ne kapitalista, o tome hoću da govorim.

Postoje i druga pitanja koja se postavljaju. Njih ću sada izostaviti: na primer, pitanje zašto je država, iako je to država kapitala, priznata kao legitimna čak i od onih koji možda nemaju direktnu korist od nje (ili ne profitiraju toliko i ne tako jasno od nje kao drugi)? Dakle postavlja se pitanje legitimiteta.

Postavlja se i pitanje, takođe važno: gde su granice državne intervencije u kapitalističku ekonomiju? Ovo je pitanje koje je pre svega bilo važno početkom 1970-ih, jer socijaldemokratija tada teži da zastupa poziciju da se krize mogu regulisati intervencijom, tako da postanu jedva osetne. Isto tako su mislili da se bogatstvo politički može preraspodeliti, dakle proizvodnja bogatstva se tumačila kao neutralna. Ideja je da preraspodela bogatstva zavisi od političke volje. Protivno tome je usmereno pitanje granica državne intervencije. To je u neoliberalnom vremenu već prazno pitanje, ali je očigledno i važno pitanje. Povlačim malopre rečeno. To nije prazno pitanje u neoliberalizmu, jer je to bitna kritika za još preostalu levicu u neoliberalnim vremenima koja upravo zastupa poziciju državnog intervencionizma u privredi, kako bi se pokazala bolja politička volja koja onda, da tako kažemo, koristi zajedničkom dobru. Utoliko je pitanje relevantno, jer ono što je u to vreme bio predmet radikalne levičarske kritike, danas je iz tog izvođenja države jedino što se i dalje otprilike može čuti u političkom diskursu. Malo više države, malo više intervencije, levi kenzijanizam, šta god.

Sada ću se najpre ograničiti na ovu elementarnu, centralnu argumentaciju. Pre svega par reči o metodi. Upravo kao što Marks pristupa u *Kapitalu*, tako se pristupa i u ovom izvođenju države. Dakle, postoji robna razmena, u razmeni postoje pravni odnosi, a pravni odnosi zahtevaju državu. Ovde se time uopšte ne misli da empirijski postoji razmena, sama za sebe, da ona empirijski i istorijski prethodi državi, a zatim da tek na drugom mestu dolazi država. Ono što se time objašnjava je reprodukcioni odnos date složene celine. To jest, uvek postoji ovaj oblik: roba - novac ili roba - novac - kapital - pravo i država. Oni postoje istovremeno. Takođe se međusobno uslovljavaju. Ali kako bi se ova uzajamna uslovljenost razbila, da bi se objasnila forma koju ova država zadobija, moramo dati

logično objašnjen redosled. Znači, ovo nije empirijska teorija koja kaže da najpre postoji ekonomija, a zatim i politika, nego oduvek postoje obe i ovo se otkriva u tome da ovo izvođenje države pretpostavlja državu kao neophodnu formu za reprodukciju kapitalističke ekonomije. Ako je to neophodna forma, onda se ova reprodukcija ne može odvijati bez nje, nego mora oduvek da postoji. Ali ne možemo to pretpostaviti pojmovno, već prvo moramo objasniti. Toliko, za sada, o metodološkoj tački.

Još jedna bitna stavka kod ovog izvođenja države – što je ujedno i razlog zašto ga nazivam teorijom forme države – jeste činjenica da ono postavlja isto pitanje koje Marks postavlja u *Kapitalu*, samo sada na političkom planu. Marks se u *Kapitalu* pita zašto ova sadržina – rad – zadobija formu vrednosti? Ili, još preciznije rečeno, zašto ovaj sadržaj – rad – zadobija formu apstraktnog rada koji onda proizvodi vrednost. Ovo analitičko *pitanje forme* je suštinsko. Za Marksa je to početna tačka razumevanja političke ekonomije, jer ono razlikuje materijalni sadržaj bogatstva od njegove istorijsko-društvene forme, dakle načine na koji se ovo bogatstvo proizvodi, kako se deli, kakva je podela rada. To su elementi na osnovu kojih se društvene formacije razlikuju.

Sve društvene formacije proizvode upotrebnu vrednost, iako naravno na različit način. Upravo ovo pitanje se postavlja unutar izvođenja države sa stanovišta političke forme. Nije bitno reći, kao Engels ili Lenjin: postoji politička forma a mi ćemo iza kulise da vidimo i da razotkrijemo klasni sadržaj, dakle eksploataciju. Naprotiv, bitno je pokazati zašto klasni i ekonomski odnosi zadobijaju ovu političku formu. Zašto ovaj sadržaj zadobija formu ovakve države, koja je relativno ostamostaljena u formi javne sile nasuprot društva i koja vlada putem apstraktno-opštih zakona? Forma znači način podruštvljenja, kako materijalne reprodukcije, tako i na političkom nivou. Neophodno je ovde načiniti razliku između društvenih formacija. U svim društvima postoji klasna vlast i upotrebna vrednost. Ali samo u posebnim društvima postoji *vrednost* i *buržoaska država*. Dakle sada treba objasniti zašto ovaj sadržaj zadobija ovu formu. Kada Lenjin započinje sa klasnom vladavinom, onda on ne može da objasni zašto imamo tako čudnu državu koja se javlja u formi pravne države. Upravo se o tome radi u ovom izvođenju države, naime da ne možemo da započnemo sa klasnom vladavinom, pa tek onda da kažemo zašto mora postojati država u baš ovoj formi. Naprotiv, moramo započeti sa specifično-istorijskom formom koja karakteriše društveno-ekonomske odnose u kapitalizmu. To nije klasni odnos, jer toga ima i u drugim društvima, već specifična forma klasnog

odnosa koja je vezana za razmenu roba. U kapitalizmu nema neposredne nasilne eksploatacije, dakle izvlačenje viška proizvoda pukom silom, već eksploatacije koja je posredovana razmenom. Ovde sila takođe igra ulogu, ali tek u sledećem koraku. Moramo objasniti postojanje države na osnovu razmene. Razmena je društveni odnos između proizvođača kao privatnih proizvođača. Dakle oni ili samostalno proizvode robu ili su sâmi roba koju žele da prodaju na tržištu. Niko drugi nema pravo na ovu robu, jer postoji jasna granica privatnog vlasništva. Razmena je društvena forma u kojoj privatni proizvođači svoj proizvod društveno priznaju i čine upotrebnim. Razmena je forma podruštvljenja privatnih proizvoda a ne zajedničkih dobara ili patrijahalnih dobara i sl. U patrijarhatu nema razmene, već neposrednog prisvajanja. Isti je slučaj u odnosu feudalnog gospodara i kmeta, jer tu takođe nema razmene, već neposrednog prisvajanja. Za razliku od toga, privatni vlasnici robu razmenjuju. Ova razmena je društveni odnos proizvođača ili, šire gledano, proizvodnih jedinica koje su posredovane društvenim odnosom njihovih roba. Ljudi se ne susreću lice u lice, tako što će se dogovoriti ili primeniti direktno nasilje u svrhu podruštvljenja njihovih proizvoda. Naprotiv, oni nude svoje proizvode u razmeni. Na ovaj način se vrši podruštvljenje ili priznanje korisnosti ili ne-korisnosti njihovih proizvoda. Ovo je jedan Subjekt-Objekt-Subjekt odnos. Ljudi se ne dogovaraju na koji način će njihovi proizvodi biti društveno priznati, već puštaju sâme proizvode da to učine za njih.

Međusobni odnos privatnih proizvođača – dakle društveno jedinstvo privatnih proizvoda – je vrednost. A društveno jedinstvo privatnih radova je apstraktni rad koji konstituše ovu vrednost. Ali društveni odnos ljudi, dakle samih proizvođača, razmenski je odnos. Oni ulaze u odnos jedan sa drugim posredstvom stvari i osobina koje stvari zadobiju u relaciji jedne sa drugima. Ove stvari zadobijaju unutar ovog proizvodnog i razmenskog odnosa u kapitalizmu jednu osobinu koju nemaju van ovih odnosa. One zadobijaju osobinu *vrednosti*, dakle one postaju robe. Van ovog odnosa one su naprosto korisni predmeti ili korisne usluge, ali one ne mogu biti robe – nemaju ekonomsku vrednost. One poseduju ovu osobinu samo unutar društvenog odnosa privatnih proizvođača koji stoje u međusobnom odnosu posredstvom vrednosti ili unutar forme vrednosti. Dakle, ekonomska strana razmenskog odnosa je odnos između roba. Marks započinje u *Kapitalu* – i to veoma svesno – ne sa vlasnicima roba, već sa robama. Ovo je centralni ekonomski odnos. To je jedan društveni odnos stvari koji je određen veoma jasnim uslovima podruštvljenja rada ljudi. Samo u ovim uslovima privatne

podele rada ljudi dolaze u međusobni ekonomski kontakt. Odnos razmene je, kao što sam rekao, isključivo kapitalistički model eksploatacije i zato se mora sa time započeti. Ne znam šta je višak vrednosti ako ne znam šta je vrednost. Ne znam šta je razmena između kapitala i rada ako uopšte ne znam šta je razmena. Zato Marks u *Kapitalu* ne započinje sa proletarijatom i kapitalistom, već sa odnosom robe sa robom.

Ovaj razmenski odnos naravno nije samo odnos između stvari, već kao što sam rekao, ljudi stavljaju stvari u ovaj odnos. To znači da robe ne mogu, kao što Marks na početku *Kapitala* kaže, same da idu na tržište – one nisu živa bića. Ali ono što karakteriše razmenu – kada uzmemo u obzir ljude – jeste to da ljudi u razmenskom odnosu imaju ulogu reprezenata svojih roba. Oni se ne pojavljuju kao XY osobe, kao konkretne individue, već kao predstavnici svojih roba. Ekonomski gledano, u razmeni ljudi stupaju u međusobni odnos putem stvari. Kada kupim pljeskavicu, onda je to jedan ekonomski odnos između mene i prodavača pljeskavice, i ništa više. Uopšte nije bitno da li ja prodavača znam, da li mi se sviđa, da li se ja njemu sviđam ili me možda mrzi i sl, već se radi samo o jednom ekonomskom odnosu. Dakle, u razmenskom odnosu je sadržan odnos između ljudi. To nije neposredni odnos, sociološki rečeno nije interakcija, već odnos koji je posredovan stvarima tj. robama.

Kada razmenjujemo robe, onda nisu samo stvari one koje se razmenjuju u društvenom odnosu, već i ljudi moraju da uđu u društveni odnos. Kada razmenjujem nešto onda se već implicitno nalazim u jednom društvenom odnosu i taj odnos je odnos ljudskih volja. Kao osoba sa talentima ulazim na tržište i želim da prisvojim robu drugoga. Ali isto tako želim vlasništvo nad svojom robom, dakle ja neću da mi to neko ukrade i sl. Ovde se radi o jednom društvenom odnosu. To znači da ekonomski i društveni odnos stvari nužno implicira odnos ljudskih volja, jer inače stvari ne bi mogle da se razmenjuju. Ali način na koji se razmenjuje isto tako određuje i formu odnosa ljudskih volja. To je upravo ono što Marks u njegovom izvođenju države naziva pravnom formom. Kao što je vrednost forma društvenog jedinstva privatno razdvojenih volja, dakle razdvojenih radova, tako je i pravo društveno jedinstvo privatno razdvojenih volja. Dakle, ljudske volje su koordinisane unutar pravnog odnosa jer su unapred već privatno razdvojene volje. One nisu od starta koordinisane, niti su one te koje određuju proizvodnju – gde npr. postoji dogovor ko šta dobija, ko će koliko da radi i sl., već su razdvojene. One se ujedinjuju tek u razmeni i to čine u formi prava. Pravo je takoreći jedna indirektna forma društvene

kooperacije i koordinacije rada. Dakle sada je pravni odnos već nužna pretpostavka razmene. Kako bismo uopšte mogli da uđemo u razmenu, umesto da krademo, moramo unapred da odredimo unutar pravnog odnosa neka pravila ponašanja. Ljudi se, kako to Marks kaže, moraju ponašati kao glumci koji igraju ulogu unutar odnosa između robe i novca. Ovaj model ponašanja se silom mora „utuviti“ ljudima, ukoliko oni žele da reprodukuju svoj život unutar razmenskog društva. Uloge koje ljudi igraju sadrže realna određenja subjekata razmene – naime slobodu i jednakost. Ali ovde ne treba uzeti slobodu i jednakost u emfatičkom smislu, već u jednom specifičnom smislu privatno-autonomne slobode i jednakosti koja je određena cirkulacijom roba. Privatno-autonomna volja znači: ja posedujem apsolutno pravo vlasništvo nad mojom robom, koju nazivam svojom i koju razmenjujem sa drugima. Niko ne sme to da mi oduzme i ja mogu sa svojom robom da radim šta hoću. Isto tako ne moram ovu robu da razmenim, barem principijelno, ili imam različite opcije gde i kako ću da je razmenim, iako je naravno u stvarnosti priča drugačija. Nisam nikome lično potčinjen, jer onda ne bih imao opcije za razmenu i ne bih mogao da razmenjujem. Dakle, ovde imamo odnos jednakosti, što jednostavno rečeno znači da ekonomski odnos funkcioniše po pravilu: ja dajem, ti daješ nešto jednake vrednosti. Određenje slobode i jednakosti podrazumeva slobodu privatnih vlasnika koji međusobno priznaju svoje robe. To je neophodno kako bi uopšte došlo do razmene. Ti imaš robu XY i ja imam robu XY i onda možemo da razmenjujemo. Ako to nije priznato, tj. ako ti ne priznaješ moje pravo i pokušavaš da me opljačkaš, onda nema osnova za razmenu. Ja mogu da prisvojim tvoju robu kada dam svoju i to onda samo kada su ove robe jednake vrednosti.

Dakle, imamo slobodu i jednakost. To sve lepo izgleda. Ali već na ovom nivou se javlja problem da odnosi slobode i jednakosti nisu svrha podružvljenja proizvođača. Proizvođači su definisani kao konkurenti i privatni subjekti koji se susreću unutar jedne nekoordinisane privatne proizvodnje. Oni se susreću kao konkurenti. Ovakvo shvatanje slobode i jednakosti je puko sredstvo do cilja da se dođe do roba i novca drugih. U ovoj situaciji posednik roba ulazi u jednu protivrečnost. Svaki posednik roba mora želiti – ukoliko živi u uslovima razmenskog društva – da svi drugi posednici roba njega priznaju kao privatnog posednika i da svi prihvate ove pravne odnose. Bez ovoga se ne može vršiti razmena i posednik robe ne može da živi. Sa druge strane, struktura interesa ga navodi da kaže: OK, najbolje bi bilo da se svi ostali drže ovih pravila a da ih ja zaobiđem.

Ovo je klasično grbavljenje (*Freerider effect*) u grupnoj sociologiji, dakle kada se drugi drže pravila i takoreći žrtvuju nešto u kooperaciji, ali ja to ne činim i zapravo profitiram od njihove žrtve izvlačeći najveću korist. Ali pošto svaki vlasnik robe misli na ovaj način, dakle svako ovako razmišlja i samo gleda kako da dođe do tuđeg novca i da zaobiđe zakon, onda nema razmene. Upravo ova privatno razdvojena forma proizvodnje u kapitalizmu, koja vodi do toga da se pojave pravni odnosi, sprečava njihovu realizaciju. Iz ovog razloga nam treba jedna instanca koja će garantovati i štititi ove pravne odnose – i to je naravno država. To je, u svakom slučaju, jedna bitna funkcija države.

Iz ovog razloga država mora da zadobije određenu formu. Država je institucija prisile koja realizuje opšti interes posednika robe, koji on unutar razmenskog društva mora imati. To je upravo i komično u pogledu posednika robe. Zato je neophodno čitati Tomasa Hobsa i druge građanske mislioce koji su ovo uvideli. Hobs je to već uvideo. Problem je jednostavan. Svaki posednik robe mora da uđe u kooperaciju sa drugima, ukoliko želi da ostane posednik robe. Ali svaki pojedinačni posednik robe je po nuždi *homo oeconomicus*, upravo jer jeste posednik robe, tj. privatni vlasnik koji sa drugima mora da uđe u odnos konkurencije. Dakle, vlasnik robe se nalazi u jednoj protivrečnoj situaciji koja se na ovom nivou ne može razrešiti, inače nema razmene roba i nema kapitalizma. Marks ovaj način argumentacije naziva dijalektičkim, jer govori o tome da postoje realne protivrečnosti unutar društva koje zahtevaju formu posredovanja za protivrečnost između mog egoističkog interesa kao vlasnika roba, odnosno činjenice da želim direktno da zadobijem robu drugih bez pravnih odnosa, sa jedne strane, i određenja jednakosti u razmeni i zakonima o prisvajanju koji se odražavaju u pravnim odnosima, sa druge. Ovi protivrečni interesi moraju naći formu posredovanja i ta forma je država. Država je inkarnacija opšteg interesa vlasnika robe, koja se njemu pojavljuje kao partikularna i od njega različita instanca. Država građanskom subjektu mora silom da instalira kooperacioni um, jer inače nema kooperacije i nema razmene. Na tom nivou ovo je centralna uloga države. To isto znači da država zadobija određenu formu. Ona se mora pojaviti van sfere ekonomije i mora funkcionisati putem van-ekonomske prisile. Ukoliko bi država bila ekonomska prisila, onda ne bi imali ekonomsko razmensko društvo, već ropstvo, gde jedna grupa ljudi direktno putem sile prisvaja robu drugih.

Na ovom nivou država mora da takoreći apstrahuje iz ekonomije svaku manifestnu prisilu. Pošto država izvlači nasilje iz ekonomije, onda se

i konstituiše to što nazivamo relativno nezavisnom formom eksploatacije posredovane razmenom. Ova ekonomija naravno ima svoje strukturalne sisteme prisile, koji su posredovani time da postoji jedna grupa ljudi koja poseduje sredstva proizvodnje i druga grupa koja je strukturalno prisiljena da prodaje svoju radnu snagu. Ovo je strukturalna prinuda koja se ne može poistovetiti sa ropstvom, gde jedan dođe i onda ti bičem kaže *ajmo na posao*. Prisila se može takoreći ostaviti sâmom odnosu, tu vlada tiha prinuda sâmog odnosa.

Izvlačenje sile iz ekonomije podrazumeva konstituciju i koncentraciju sile u sferi politike. Sada postoji monopol sile, tj. nasilja. Država je van-ekonomska sila koja poseduje monopol nad nasiljem i onda mora, ukoliko želi da bude instanca koja garantuje robnu razmenu, sve vlasnike robe da tretira podjednako. Ne sme da postoji strukturalno i sistemski privilegovana grupa, pošto onda ne bi bilo razmene. Dakle, ne radi se o tome da jedna grupa sme da poseduje robu, a druga ne – kao što to Lenjin misli – ili da je jedna grupa zaštićena a druga ne, već su svi su kao vlasnici robe zaštićeni. Vlasnici robe su takođe oni koji ne poseduju sredstva za proizvodnju. Oni poseduju sebe same kao robu; i to je jedna bitna tačka u marksističkoj tradiciji koja se fokusira na pojam ne-posedništva. To je naravno cinična forma vlasništva, gde osoba poseduje samo sebe i mora sebe da prodaje. Ali to je vlasništvo u modernom društvu i to država štiti. Država mora da štiti ovaj model jednakosti i slobode kao van-ekonomska instanca moći i monopol nasilja. Iz tog razloga je država javna sila, koja ne pripada nikome i koja se jednako na sve odnosi. To nije nasilje od strane osobe X ili grupe Y, već nasilje koje se tiče svih i koje ima formu koja, bez obzira na ličnost, sve vlasnike roba priznaje i štiti.

Forma države – naravno dosta pojednostavljeno – objašnjava se iz društvenog odnosa razmene roba. Zašto jedna određena, samostalna instanca države u formi vladavine zakona mora da postoji, može se objasniti iz anonimne vlasti ekonomske eksploatacije u kapitalizmu kao robno posredovane eksploatacije i iz realnog određenja čoveka kao slobodnog i jednakog subjekta razmene. Ovo je jedna bitna tačka koju su svi moderni, buržoaski, novovekovni filozofi stavljali u prvi plan. Ovde više nemamo vlast kralja ili dinastije, već vladavinu zakona. Isto tako, ovde niko ne poseduje sredstva vlasti, i ovo je jako bitno: u kapitalizmu, niko nema privatno vlasništvo nad sredstvima *vlasti*. Sredstva vlasti su javno vlasništvo u formi bezlične sile. Moguće je vladati samo u ime zakona, ali ne u moje vlastito ime. Zato je, za razliku od svih drugih društava u



ljudskoj istoriji do sada, u kapitalizmu državna sila tako organizovana da državno osoblje zapravo ne poseduje sredstva vlasti. To ne znači da nema ljudi koji se ne služe sredstvima vlasti. Naravno da u kapitalizmu ima ljudi koji primenjuju silu – npr. policajac – ali ova primena sile nije privatnog karaktera, za razliku od takozvanog apsolutizma u kome je državno osoblje zapravo privatni vlasnik državne pozicije (na primer, ceo jedan vojnički puk je bio vlasništvo Luja XIV). To nije moguće u kapitalizmu. U kapitalizmu je sila javnog karaktera i nije sila koja služi kao instrument jedne klase.

Poslednja tačka se upravo tiče pitanja zašto je ova sila država kapitala. Iako to još nisam objasnio, već možemo naslutiti. Država je država kapitala, pošto ovi vlasnici robe koje smo do sada apstraktno posmatrali sada postaju konkretni. To su konkretni vlasnici sredstava proizvodnje i vlasnici radne snage – oni su vlasnici roba koji ulaze u odnos razmene kao jednaki subjekti. Ali robe koje oni poseduju se veoma razlikuju. Oni isto tako proizvode jedan odnos – naime odnos kapitala – koje po svom liku formira celo društvo. Pošto se država odnosi na sve vlasnike roba jednako, ona automatski reprodukuje klasni odnos. Dakle, država sve tretira jednako na ovom apstraktnom planu i upravo zato što država sve tretira jednako ona održava i reprodukuje društvene uslove robne razmene – klasni odnos između radnika i kapitalista. Ima ona uzrečica: „Svima je jednako zabranjeno da spavaju pod mostom“, ovo nam manje više sve već kaže. Budući da ja na jednak način tretiram nejednake ljude, ja ih zapravo tretiram na nejednak način. Ironija je kada uporedimo ovo stanovište sa lenjinističkim ili socijaldemokratskim. Država ne tretira ljude direktno, već veoma indirektno nejednako.

Na kraju treba još reći da, pošto je država neutralna instanca – apstraktno-opšta, bezlična i javna vlast koja ne pripada niti klasi niti jednoj ličnosti – država je država kapitala i forma kapitala kao takva. Ova forma reprodukuje tu vlast. Ne radi se o tome da neki individualni kapitalista ili posebna grupa kapitalista ima strukturalne privilegije, jer to bi protivrečilo ovom odnosu. To naravno ne znači da to što Engels i Lenjin pričaju o politici nije delimično tačno. Postoje lobiji, privilegije, svega toga ima. Ali ako mi argumentujemo na ovom nivou kao što to Lenjin čini ili kao što to čine socijaldemokrate, onda ne možemo razumeti klasni karakter buržoaske države. Ako kritikujemo državu sa stanovišta politike lobija i sličnih pozicija, onda ne možemo razumeti klasnu državu kao državu kapitala. Isto tako je lako upasti u zamku da ovu jednakost, koju država svima garantuje, uzimamo kao princip koji treba realizovati protiv politike lobiranja. Čak

i da nema politike lobiranja, i dalje bi se radilo o državi koja sistematski reprodukuje formu kapitala, dakle formu koja vodi do kriza i bede ljudi, uključujući bedu koju ne vidimo na prvi pogled. To je jedna bitna i politički relevantna tačka ove pozicije. U ovoj teoriji države i njene specifične forme nije moguće promovisati jednakost protiv nejednakosti, pošto je upravo državno-građanska jednakost ta koja reprodukuje nejednakost. Štaviše, jednakost je nužna forma koju kapitalizam pretpostavlja.

Neophodno je još dati odgovor na pitanje individualno-kapitalističkih i opšte-kapitalističkih interesa, dakle socijalne države: koju funkciju ovde ima država? Zašto država zadobija formu socijalne države? Socijaldemokratija tvrdi: evo vidite, država čini nešto za radnike! Ima ovde napretka, nije to samo kapitalistička država. Gregor Gysi<sup>2</sup> je pre tri godine rekao da svaki zakon koji štiti prava radnika predstavlja jedan korak ka socijalizmu unutar kapitalizma. Trebalo bi se pozabaviti ovakvim besmislicama, pošto je lako pokazati da se tu pogrešno shvata opštost države, kao i da zaista ima ne-intencionalne intencionalnosti unutar socijalističkih mera. Ali to ovde ne mogu da učinim. Nadam se da sam vam barem u osnovama predstavio ove tri različite pozicije o državi.

*Preveli sa nemačkog: Đorđe Hristov i Tatjana Karg*

---

<sup>2</sup> Gregor Gysi je prominentni političar unutar nemačke leve partije *Die Linke* – prim. prevodioca.